Uitgaven, huishoudelijke produktie en konsumptie

J. D. P. KASPER, D. E. ALDERSHOFF EN A. A. A. KUYLEN

Het tot stand brengen van een redelijke *verdeling van de konsumptie over* huishoudens is één van de doelstellingen van het konsumptiebeleid zoals beschreven in de in 1979 uitgebrachte Nota Consument en Consumptie. Op basis van deze nota kan konsumptie in ruime zin omschreven worden als de aanschaf en het gebruik van goederen en diensten voortgebracht door de marktsektor, de overheid en de huishoudens zelf, ter bevrediging van behoeften. Empirische gegevens over de verdeling van bijvoorbeeld omvang en samenstelling van zowel uitgaven als huishoudelijke produktie voor verschillende (groepen) huishoudens ontbreken of zijn schaars. Derhalve is *dringend behoefte aan een kader waarmee* de konsumptieverdeling beschreven kan worden. Het SWOKA-rapport "Naar een operationalisering van de consumptieverdeling" is een eerste poging om tot een dergelijk kader te komen met behulp van een aantal socio-ekonomische kenmerken van huishoudens en een indeling van de konsumptie naar verbruiksfunkties.

Konsumptiebeleid en konsumptieverdeling

Konsumptiebeleid

Het overheidsbeleid op het gebied van de konsumptie kent als hoofddoelstelling "het verbeteren van de mogelijkheden om door middel van konsumptie behoeften te bevredigen" (Ministerie van Economische Zaken, 1979). Deze hoofddoelstelling wordt naar een aantal subdoelstellingen nader uitgewerkt, onder andere op het gebied van de konsumptieverdeling en het konsumptiepatroon: "De doelstelling van het konsumptiebeleid op het gebied van de verdeling is het tot stand brengen van een redelijke verdeling van de konsumptie per konsumptiehuishouding in de tijd en tussen uiteenlopende (groepen) konsumptiehuishoudingen". In het overheidsbeleid wordt in de praktijk meer aandacht besteed aan een inkomensbeleid dan aan een konsumptiebeleid. Omdat inkomensverwerving en inkomensbesteding ("konsumptie") op zich wel te onderscheiden, maar niet of nauwelijks van elkaar te scheiden zijn, wordt gekonkludeerd "... dat een benadering vanuit de invalshoek van de konsumptieverdeling een noodzakelijk komplement van een inkomensverdelingsbenadering is...".

Een van de essentiële problemen die hier om een oplossing vragen betreft het met elkaar in verband brengen van de drie verschillende komponenten van het begrip konsumptie, zoals dat in de genoemde nota is ontwikkeld. Daarnaast betreft een zeer wezenlijk probleem de wijze van segmenteren van groepen konsumenten die qua konsumptiepatroon zo homogeen mogelijk zijn. Veelal worden hierbij zogenaamde "externe" (socio-ekonomische) kenmerken gehanteerd. Dan blijkt bijvoorbeeld dat de spreiding in konsumptie erg groot is binnen een bepaalde inkomensklasse, waardoor niet aan de wens van de bedoelde homogeniteit voldaan wordt. Als alternatief is het denkbaar dat een segmentatie op grond van gedragsvariabelen of gedragspatronen meer en betere informatie oplevert.

In het SWOKA-rapport "Naar een operationalisering van de consumptieverdeling" wordt aangesloten bij het begrip konsumptie in ruime zin zoals dat in de "Nota Consument en Consumptie" omschreven is. Het huishouden is, in deze betekenis van konsumptie niet alleen koper en verbruiker, maar ook producent van goederen en diensten. Konsumptie, aldus gedefinieerd, is dus breder dan de definitie die in de Nationale Rekeningen en in de CBS-budgetonderzoeken gehanteerd wordt (*Oppedijk van Veen*, 1980).

Konsumptieverdeling

De konsumptieverdeling wordt in het SWOKA-rapport gedefinieerd als de weergave van de relatieve posities van huishoudens voor wat betreft de aanschaf en het gebruik

van goederen en diensten door een huishouden die verkregen zijn via:
- de markt (bestedingen/uitgaven);
- de overheid (kollektief en quasi kollektief aanbod);
- de huishoudelijke produktie.

Zij kan zowel de verdeling van het totaal als van elk van deze drie komponenten afzonderlijk betreffen. Daarnaast kunnen nog onderverdelingen naar verschillende kategorieën van konsumptie (bijvoorbeeld naar verbruiksfunktie) gemaakt worden. De specifieke indelingen, mate van detaillering dan wel aggregatie van komponenten en kategorieën van konsumptie worden bepaald door het gebruik dat men van de konsumptieverdeling wil gaan maken. De opzet van een konsumptieverdeling dient zodanig te zijn dat samenhangen en substitutie effekten binnen en tussen de drie komponenten traceerbaar zijn. Dat maakt het bijvoorbeeld mogelijk knelpunten bij gewenste substituties op te sporen. De verdeling kan zowel de feitelijke situaties betreffen als de subjektieve waardering ervan door huishoudens.

Drie komponenten van konsumptie

Momenteel is reeds enig inzicht voorhanden in de verdeling van elk van de drie komponenten van konsumptie tussen verschillende typen huishoudens.

Marktsektor

Uit analyse van de cijfers van CBS-budgetonderzoeken blijkt dat twee soorten kenmerken het verbruik van huishoudens bepalen, namelijk kenmerken die niet en kenmerken die wel afhankelijk zijn van eerder genomen beslissingen in de konsumptieve sfeer (*Bekkers en Van de Donk*, 1983; *Diederen*, 1984). Tot de eerste kategorie behoren (de bekende) kenmerken als inkomen, grootte van het huishouden, sociaal ekonomische kategorie, gezinsfase, opleiding, urbanisatiegraad. De tweede groep kenmerken bestaat onder meer uit autobezit, bezit huishoudelijke apparatuur, bezit moestuin, eigen- of huurwoning; deze kenmerken leiden tot bepaalde komplementaire uitgaven (benzine en auto-onderhoud) of besparingen (minder groente kopen).

Overheidssektor

In de SCP-studie "Profijt van de Overheid 1977" is uitgerekend welke profijten verschillende bevolkingsgroepen hebben van een aantal overheidsmaatregelen. Deze profijten blijken te verschillen naar bijvoorbeeld gezinsfase, leeftijd, opleidingsniveau, inkomen en urbanisatiegraad (*Sociaal en Cultureel Planbureau*, 1981).

Huishoudelijke produktie

Onderzoek naar de huishoudelijke produktie is vaak gebaseerd op gegevens over de tijdbesteding van verschillende soorten huishoudens aan onbetaalde produktieve aktiviteiten (*Aldershoff*, e.a. 1983, 1985). De huishoudelijke produktie kan omschreven worden als bestaande uit de aktiviteiten op het gebied van de dagelijkse verzorging. Dit impliceert dat de huishoudelijke produktie (vanzelfsprekend) niet de betaalde arbeid in een werkkring omvat, noch de vrije tijdbesteding maar wel de tijd besteed aan de zorg voor voeding, woning, kleding en interpersoonlijke verzorging. De omvang van de huishoudelijke produktie blijkt sterk samen te hangen met onder andere de grootte van het huishouden, de leeftijd van volwassenen en kinderen (de levenscyclus van huishoudens) en de participatie op de arbeidsmarkt van man en vrouw.

Samenvattend kan gesteld worden dat er tussen huishoudens verschillen in elk van de drie – ten dele met elkaar samenhangende – komponenten van konsumptie zijn, dat deze verdelingen kunnen verschillen, en, dat (nog) onbekend is op welke wijze dit van invloed is bij aggregatie van de drie afzonderlijke verdelingen tot één konsumptieverdeling.

Konsumptieverdeling 1980: methode

In het SWOKA-rapport wordt een eerste verkenning van de konsumptieverdeling gepresenteerd waarbij met behulp van een tweetal databestanden (het Budgetonderzoek 1980 en het Tijdbestedingsonderzoek 1980) enig inzicht gegeven wordt in de feitelijke verdeling van uitgaven en huishoudelijke produktie in 1980. Hiervoor moesten twee afzonderlijke databestanden gebruikt worden, omdat in Nederland (nog) geen onderzoek voorhanden is dat informatie over beide komponenten van konsumptie op huishoudensniveau bevat. De derde komponent (het aanbod door de overheid) is slechts gedeeltelijk (namelijk voorzover hier uitgaven of huishoudelijke produktie mee gemoeid zijn) in deze konsumptieverdeling verwerkt. De subjektieve waardering van het feitelijke konsumptieniveau is niet uit de twee onderzoeken af te leiden. In dit onderzoek worden de bekende indelingen naar verbruiksfunktie en sociaal-ekonomische kenmerken gehanteerd om de onderlinge relaties tussen uitgaven en huishoudelijke produktie op te sporen voor bepaalde typen huishoudens. Tevens zal worden nagegaan welke typen huishoudens in dit opzicht vergelijkbaar zijn voor wat betreft hun totale konsumptie. In vervolgonderzoeken zal nog meer aandacht besteed worden aan de mate van homogeni-

Tabel 1. Totaal inkomen, uitgaven, huishoudelijke produktie en betaalde arbeid; gemiddelden per huishoudenstype 1980.

Huishoudenstype	Netto inkomen (in guldens)	Uitgaven (in guldens)	Betaalde arbeid (in uren)	Huishoudelijke produktie (in uren)
Alle alleenwonenden	20.500	19.300	534	1.374
• jonger dan 65 jaar	21.400	20.900	782	1.248
• 65 jaar of ouder	18.900	16.500	34	1.628
Alle één-oudergezinnen	31.100	29.800	974	3.104
Alle stellen zonder kinderen	34.500	32.300	1.478	2.699
• man jonger dan 65 jaar	36.500	34.800	1.944	2.621
• man 65 jaar of ouder	30.900	27.700	82	2.948
• netto-inkomen laag	22.100	23.700	1.066	2.886
• netto-inkomen midden	32.200	31.400	1.651	2.772
• netto-inkomen hoog	49.000	42.000	2.251	2.241
Alle stellen met kinderen	42.100	41.400	2.482	3.749
• 1 kind	38.200	37.700	2.342	3.375
• 2 kinderen	40.300	40.200	2.352	3.676
• 3 of meer kinderen	48.900	47.200	2.870	4.347
• *oudste kind jonger dan 6 j.*	34.900	35.800	2.074	3.588
• oudste kind tussen 6 en 11 j.	39.800	39.300	2.213	3.328
• oudste kind tussen 12 en 17 j.	41.900	42.800	2.222	3.702
• oudste kind 18 j. of ouder	52.500	48.500	3.379	4.176
• netto-inkomen laag	23.900	31.400	2.309	3.708
• netto-inkomen midden	32.200	34.400	2.530	3.843
• netto-inkomen hoog	53.100	48.200	2.875	3.448

Verdere detailleringen van deze gegevens staan in de tabellen 2, 3 en 4 van het SWOKA-Interimrapport no. *29 over de konsumptieverdeling.*

teit binnen de groepen en aan indelingen op grond van "homogene gedragspatronen".
Omdat uit twee verschillende databestanden is geput, zijn er een aantal beperkingen. Het betekent onder meer dat geen gegevens van zowel uitgaven als huishoudelijke produktie van dezelfde individuele huishoudens bekend zijn: alleen op groepsniveau zijn deze gegevens voor "gelijke" huishoudenstypen te kombineren. Dit impliceert tevens dat slechts een vrij beperkt inzicht gegeven kan worden in de interdependenties en substitutiemogelijkheden (of knelpunten bij deze substitutie) tussen uitgaven en huishoudelijke produktie.
Het datamateriaal biedt enige mogelijkheden om verschillen tussen huishoudenstypen op te sporen en met enkele achtergrondvariabelen in verband te brengen. Over de homogeniteit of heterogeniteit binnen een bepaalde groep *huishoudens kan echter niets gezegd* worden. Door aggregatie van zowel respondenten als konsumptiekategorieën zijn slechts globale uitspraken mogelijk.

De uitgaven omvatten de door het CBS gebruikte begrippen "verbruik" en de "niet-konsumptieve uitgaven", ook wel de "overdrachten aan derden" genoemd. De indeling naar verbruiksfunktie is voor beide databestanden vergelijkbaar gemaakt. De onderzoeken zijn goed vergelijkbaar qua samenstelling van het huishouden. Als gevolg van de eisen die aan een verantwoorde "celvulling" gesteld moesten worden, was slechts een globale indeling naar inkomensklassen mogelijk. Een vergelijking op grond van andere socio-ekonomische kenmerken (zoals beroep, opleiding, aantal kostwinners) was helaas niet mogelijk als gevolg van verschillen in vraagstelling in het Budgetonderzoek en het Tijdbestedingsonderzoek.

Er worden vier typen huishoudens onderscheiden, te weten alleenwonenden, één-ouder gezinnen, stellen zonder kinderen en stellen met kinderen. *Nadere indelingen van* deze huishoudens naar leeftijd, aantal kinderen, leeftijd van de kinderen en inkomen leiden er toe dat uiteindelijk 21 huishoudens*typen in de analyse zijn opgenomen* (zie ook tabel 1).
Per huishoudenstype zijn gegevens beschikbaar over de omvang van de gemiddelde uitgaven (in guldens), de gemiddelde totale huishoudelijke produktie (in uren), de huishoudensgrootte, het aantal verbruikseenheden, het netto huishoudensinkomen en het aantal uren betaalde arbeid. Huishoudelijke produktie en bestedingen zijn beide onderverdeeld naar vijf kategorieën: voeding, woning,

kleding en schoeisel, verkeer en vervoer, overige.

Konsumptieverdeling 1980: resultaten

Totale uitgaven en huishoudelijke produktie

Ten aanzien van de samenhang tussen deze twee grootheden (zie tabel 1) blijkt in het algemeen dat de gemiddelde totale uitgaven toenemen en de gemiddelde totale huishoudelijke produktie afneemt bij een stijgend inkomen (het datamateriaal laat slechts toe dat gekeken wordt naar de richting van de samenhang). Het omgekeerde geldt eveneens: bij dalend inkomen (hetgeen veelal het geval is bij pensionering; zie de gegevens in verband met de leeftijdsgrens van 65 jaar) dalen de uitgaven en stijgt de huishoudelijke produktie. Bij een toenemende huishoudensgrootte nemen de totale uitgaven en de totale huishoudelijke produktie beide toe.
Per onderscheiden konsumptiekategorie doen zich echter geheel andere samenhangen voor dan bij de totalen van gemiddelde uitgaven en huishoudelijke produktie. Bij een stijgend inkomen nemen in elke konsumptiekategorie (behalve verkeer en vervoer) de uitgaven toe en de huishoudelijke produktie af. Bij een dalend inkomen is echter geen sprake van eenzelfde ontwikkeling per kategorie. Alleen voor voeding en woning bij de stellen zonder kinderen dalen de uitgaven en stijgt de huishoudelijke produktie; voor de andere kategorieën geldt dit niet en dit geldt tevens niet voor alle konsumptiekategorieën bij de alleenwonenden. Bij een toenemende huishoudensgrootte nemen beide grootheden ook per konsumptiekategorie toe (zie ook tabel 2).
Deze bevindingen impliceren dat de samenhang in de totalen van uitgaven en huishoudelijke produktie een "saldo-effekt" is dat per huishoudenstype en per kategorie van konsumptie op geheel verschillende wijze tot stand kan zijn gekomen. Dit betekent even-

Tabel 2. Samenhang tussen uitgaven en huishoudelijke produktie (HHP)

	Alleen wonenden	Stellen zonder kinderen		Stellen met kinderen		
	leeftijd stijgt	leeftijd stijgt	inkomen stijgt	aantal kinderen stijgt	leeftijd kinderen stijgt	inkomen stijgt
Totaal						
uitgaven	–	–	+	+	+	+
huishoudelijke produktie	+	+	–	+	+[1]	–[2]
Voeding						
uitgaven	–	–	+	+	+	+
huishoudelijke produktie	+	+	–	+	+	–[2]
Woning						
uitgaven	+	–	+	+	+[3]	+
huishoudelijke produktie	+	+	–[2]	+	+	–[2]
Kleding & schoeisel						
uitgaven	–	–	+	+	+	+
huishoudelijke produktie	=	=	–	+	+[1]	–
Verkeer & vervoer						
uitgaven	–	–	+	+	+	+
huishoudelijke produktie	–	–	–[2]	+	+	=
Overige						
uitgaven	–	–	+	+	+	+
huishoudelijke produktie	–	–	–	+	–	–[2]

[1] Bij de stellen met de jongste kinderen ligt de HHP op een veel hoger niveau, dan bij de een na jongste kinderen; daarna volgt steeds een stijging van de HHP.
[2] De klasse met midden inkomens vormt een uitzondering; daar stijgt HHP ten opzichte van lage inkomens.
[3] De klasse met oudste kind tussen 12-17 jaar vormt een uitzondering; daar dalen de uitgaven ten opzichte van de vorige klasse.

Betekenis van de gebruikte symbolen:
+ = stijging t.o.v. voorgaande klasse(n)
– = daling t.o.v. voorgaande klasse(n)
= = (vrijwel) gelijkblijven t.o.v. voorgaande klasse(n).

De cijfers in deze tabel zijn gebaseerd op de tabellen 2, 3 en 4 uit het SWOKA-Interimrapport no. 29 over de konsumptieverdeling.

eens dat er grote verschillen tussen individuele huishoudens kunnen zijn.
In de voorgaande analyse moet echter rekening gehouden worden met triviale uitkomsten (bijvoorbeeld grotere gezinnen hebben vaak oudere kinderen en een hoger inkomen).

Vier groepen huishoudens qua konsumptie vergelijkbaar

Naast een tabellarische weergave kunnen de beschikbare gegevens ook beschreven worden met behulp van kanonische korrelatie analyse (zie bijvoorbeeld *Kuylen* en *Verhallen*, 1980). Met behulp van deze techniek kan worden nagegaan welke huishoudenstypen min of meer met elkaar vergelijkbaar zijn voor wat betreft hun positie in de konsumptieverdeling voorzover deze bepaald wordt door de uitgaven en de huishoudelijke produktie (zowel in totaal als per kategorie). De details van de berekening staan in het genoemde SWOKA-rapport. Er kunnen nu vier – min of meer qua konsumptie vergelijkbare – groepen huishoudens opgespoord worden, namelijk de huishoudens met
- relatief veel uitgaven en veel huishoudelijke produktie;
- relatief veel uitgaven en weinig huishoudelijke produktie;
- relatief weinig uitgaven en veel huishoudelijke produktie; en,
- relatief weinig uitgaven en weinig huishoudelijke produktie.

Huishoudens met relatief veel uitgaven en veel huishoudelijke produktie zijn:
- alle stellen met kinderen;
- stellen met 2 of meer kinderen;
- stellen met kinderen waar het oudste kind ouder dan 6 jaar is; en,
- stellen met kinderen en een hoog netto-inkomen.

Tot de huishoudens met relatief veel uitgaven en weinig huishoudelijke produktie, behoren
- stellen met 1 kind;
- stellen met kinderen waar het jongste kind jonger dan 6 jaar is;
- alle stellen zonder kinderen;
- *stellen zonder kinderen waar de man* jonger dan 65 jaar is; en,
- stellen zonder kinderen en een hoog nettoinkomen.

Huishoudens met relatief weinig uitgaven en *veel huishoudelijke produktie zijn*
- stellen met kinderen met een laag en midden inkomen; en,
- één-ouder gezinnen.

Tot de huishoudens met relatief weinig uitgaven en weinig huishoudelijke produktie behoren
- stellen zonder kinderen met een laag en midden inkomen;
- stellen zonder kinderen waar de man ouder is dan 65 jaar; en,
- de alleenwonenden (alle, zowel degenen die jonger, als degenen die ouder dan 65 jaar zijn).

Effekt op totale konsumptie

Uit de analyses van de samenhang tussen uitgaven en huishoudelijke produktie tot dusver wordt echter nog niet duidelijk wat het "netto effekt" van de zojuist genoemde ontwikkelingen op de onderlinge posities van huishoudens met betrekking tot hun totale konsumptie is. Hierin kan meer inzicht verkregen worden wanneer de uitgaven en de huishoudelijke produktie gesommeerd worden. Hierbij zijn twee methoden gehanteerd. Enerzijds zijn de uren betaalde en onbetaalde arbeid bij elkaar opgeteld. In deze "gesommeerde uren benadering" wordt gekeken naar de totale arbeidsinput die een bepaalde konsumptie mogelijk maakt. Anderzijds is in het onderzoek ook een poging ondernomen de huishoudelijke produktie in geld te waarderen en dit bij de uitgaven op te tellen om aldus de "waarde van de totale konsumptie" te schatten. Bij de waardering van de huishoudelijke produktie is enerzijds gekozen voor een input-benadering en niet voor een output-benadering; anderzijds is gekozen voor een "gemiste inkomsten"-benadering in plaats van een "gemiste uitgaven"-benadering tengevolge waarvan de waardering tegen een netto loon in plaats van tegen een bruto loon heeft plaatsgevonden (zie voor meer details het SWOKA-interimrapport no. 29, hfdst. 6). Wij willen hierbij opmerken dat elke basis voor zo'n waardering en sommatie arbitrair is. Het beste alternatief zou een zeer "individu-specifieke" methode zijn. Dat gaat echter het bestek van deze studie te buiten.

Bij de sommatie van uitgaven en huishoudelijke produktie, zowel wanneer deze plaatsvindt met behulp van de uren betaalde en onbetaalde arbeid als met behulp van een uurloon voor de waardering van de huishoudelijke produktie, blijkt dat de konsumptieverdeling afwijkt van de uitgavenverdeling.

Bij de "gesommeerde uren-benadering" ko*men de verschillen vooral voort* uit verschillen in totale arbeidsinput: de verhouding tussen betaalde arbeid (± 40%) en onbetaalde arbeid (± 60%) is voor veel huishoudenstypen nagenoeg gelijk. Betaalde arbeid is daarbij als een benadering voor de uitgaven beschouwd, ter-

wijl onbetaalde arbeid en huishoudelijke produktie synoniem zijn. Uitzonderingen op de 40%-60% regel worden gevormd door de gepensioneerden en de één-oudergezinnen (meer onbetaalde arbeid) en de hogere inkomens (minder onbetaalde arbeid).

Bij analyse van de konsumptieverdeling waarbij de omvang van de totale konsumptie geschat is aan de hand van de uitgaven en de waarde van de huishoudelijke produktie blijkt dat de relatieve verschillen in totale konsumptie tussen alleenwonenden, één-ouder gezinnen, stellen zonder kinderen en stellen met kinderen groter zijn dan wanneer alleen maar naar hun uitgaven gekeken wordt. De verschillen op grond van leeftijd binnen de groepen alleenwonenden en stellen zonder kinderen zijn dan kleiner, evenals de verschillen op grond van het inkomen bij zowel de stellen met als zonder kinderen. Huishoudelijke produktie en uitgaven veranderen zodanig in dezelfde richting dat dit geen noemenswaardige invloed heeft op de relatieve "konsumptie-posities" van huishoudens voor wat betreft het aantal of de leeftijd van de kinderen.

Samenvatting en implikaties

Totale konsumptie

Het uitbreiden van het begrip konsumptie tot een begrip dat naast de bestedingen/uitgaven van een huishouden ook de konsumptie van hun huishoudelijke produktie omvat, leidt er toe dat de konsumptieverdeling er anders uitziet dan de uitgavenverdeling: de relatieve posities van huishoudens voor wat betreft hun uitgavenniveau zijn anders dan voor wat betreft hun konsumptieniveau. Het toevoegen van de huishoudelijke produktie aan de uitgaven heeft in sommige gevallen een nivellerend en in andere gevallen een denivellerend effekt op de konsumptieverdeling in vergelijking tot de uitgavenverdeling. Wanneer de totale uitgaven en de totale huishoudelijke produktie zich tegengesteld ontwikkelen (bijvoorbeeld uitgaven dalen en huishoudelijke produktie stijgt bij een dalend inkomen), worden de verschillen binnen de bredere typen huishoudens kleiner in de konsumptieverdeling dan in de uitgavenverdeling. De relatieve posities binnen zo'n groep blijven vrijwel gelijk wanneer uitgaven en huishoudelijke produktie zich in dezelfde richting ontwikkelen (bijvoorbeeld uitgaven en huishoudelijke produktie nemen beide toe bij een stijgend aantal kinderen). Aangezien een vrij hoge korrelatie op het individuele huishoudensniveau bestaat tussen uitgaven en netto huishoudensinkomen (huishoudens met bijvoorbeeld lage uitgaven hebben veelal ook een laag inkomen) zou het voorgaande mutatis mutandis ook toegepast kunnen worden op de relatie inkomensverdeling/konsumptieverdeling. Daarbij moet wel bedacht worden dat in dit onderzoek met sterk geaggregeerde gegevens is gewerkt. De voorgaande stelling zal dan ook nader onderzocht moeten worden met gedetailleerde gegevens over alle kategorieën van konsumptie per huishouden. Zulke gegevens zijn helaas nu niet beschikbaar in Nederland.

De hier gepresenteerde konsumptieverdeling omvat nog niet de konsumptie van door de overheid geleverde goederen en diensten. Het budgetonderzoek van het CBS, het Aanvullende Voorzieningenonderzoek van het SCP en het Tijdsbestedingsonderzoek (welke alle drie in 1985 gehouden worden) bieden verdere mogelijkheden om voor hetzelfde jaar op groepsniveau deze drie komponenten van konsumptie te koppelen. Idealiter zouden de gegevens voor de drie onderzoeken bij dezelfde huishoudens verzameld moeten worden zodat de konsumptieverdeling voor individuele huishoudens opgezet kan worden.

Konsumptiekategorieën

Per kategorie van konsumptie doen zich geheel andere samenhangen voor dan bij de totalen van huishoudelijke produktie en uitgaven. De totalen geven derhalve een "saldo-effekt" weer dat op geheel verschillende wijzen kan zijn samengesteld per huishoudenstype. Daarnaast is gebleken dat de ontwikkeling in de totalen met een geheel verschillende ontwikkeling in de afzonderlijke kategorieën van konsumptie gepaard gaat al naar gelang sprake is van een inkomensstijging of een inkomensdaling.

Welvaartsverschillen

De hier beschreven samenhangen tussen uitgaven en huishoudelijke produktie zijn relevant voor een aantal andere maatschappelijke verschijnselen. Daarbij valt ondermeer te denken aan de diskussie over (eventuele) welvaartsverschillen tussen één- en tweeverdieners. Hoewel in dit onderzoek helaas geen indeling naar één- en tweeverdieners gemaakt kon worden, zou in de diskussie hieromtrent toch gebruik gemaakt kunnen worden van deze uitkomsten wanneer welvaartsverschillen benaderd worden als verschillen in (de mogelijkheden tot) konsumptie. De resultaten geven indikaties omtrent mogelijke gevolgen van meer betaalde arbeid en inkomen voor de omvang en samenstelling van uitgaven en huishoudelijke produktie. Over de exakte omvang van knelpunten en/of substitutiemogelijkheden kan echter nog niets gezegd worden.

Daartoe zouden immers ook gegevens over beide komponenten per individueel huishouden beschikbaar moeten zijn. Dit geldt zowel voor de "tweeverdieners diskussie" als voor het in kaart brengen van de effekten van inkomensachteruitgang op de aard en omvang van uitgaven en huishoudelijke produktie bij werkloosheid, bij een verlaging van het minimumloon, of als gevolg van arbeidstijdverkorting. Over het antwoord op de vraag of daarbij dezelfde ontwikkelingen zullen optreden als in deze studie naar voren komen, kan slechts gespekuleerd worden. Immers deze resultaten zijn afkomstig uit een eenmalige steekproef (cross-sektie) en ontberen derhalve een longitudinaal aspekt. Voor wat betreft de algemene lijn dat uitgaven dalen en huishoudelijke produktie stijgt bij een dalend inkomen, bestaat bijvoorbeeld overeenstemming met de resultaten van onderzoek naar de mogelijkheden om koopkrachtachteruitgang op te vangen (*Oppedijk van Veen* en *Schelbergen*, 1984). Het is ons inziens uitermate belangrijk dat zowel in dit verband, als bij het schatten van de konsumptieve effekten van arbeidstijdverkorting, of van de verlaging van het minimumloon, terdege rekening gehouden wordt met het feit dat de algemene lijn zich niet noodzakelijkerwijs in elke kategorie van konsumptie hoeft te manifesteren. (Een eerste poging om zicht te krijgen op de konsumptieve gevolgen van arbeidsduurverkorting is verricht door Krijger in 1983).

Dynamiek in konsumptie

Het opnemen van longitudinale aspekten in de analyse maakt het mogelijk de dynamiek in het konsumentengedrag en de konsumptieverdeling te bestuderen. Dan kan ook gedetailleerder onderzocht worden of de nu gehanteerde, min of meer statische, socio-ekonomische kenmerken niet beter vervangen kunnen worden door meer dynamische gedragsvariabelen om aldus via de juiste gegevens tot een grotere mate van homogeniteit in konsumptiepatronen te komen.

Summary

Traditionally consumption is defined as expenditures. Alternatively it can be defined as encompassing the purchase and use of products and services provided by the market (the private sector), the administration (the public sector) and the household itself. The authors discuss the distribution of household consumption levels with regard to their actual expenditures and household production (data: 1980) for 21 groups of households. Empirical data on the consumption of public goods by the same groups of households were not available.
It appears that total consumption levels may be equal while their composition differs widely among various groups of households. It also comes to the fore that household expenditures are distributed in another way than household consumption. Moreover the relationships between expenditures and household production differ widely among the various categories of consumption (food, housing, etc). Insight into these relationships is important for instance to study household welfare levels or the consequences of decreasing incomes with respect to the amount and composition of consumption. The authors propose to study in depth the dynamics of consumer behaviour with respect to the three components of consumption on a longitudinal base.

Het onderzoek waarop dit artikel gebaseerd is, is door de auteurs (destijds bij SWOKA werkzaam) in 1984 verricht als onderdeel van het SWOKA projekt Consumptie en Conjuncturele Ontwikkeling. Zie: SWOKA Interimrapport no. 29 "Naar een operationalisering van de konsumptieverdeling; uitgaven en huishoudelijke produktie in 1980", waarin gedetailleerd op de relevante literatuur, onderzoekmethode en resultaten wordt ingegaan.

Literatuur

Aldershoff D. E., A. C. L. Zuidberg en *W. Baak*. Huishoudelijke produktie in 1980. Eerste resultaten, SWOKA-Interimrapport nr. 14, Den Haag, 1983.

Aldershoff D. E. en *W. Baak*. Konsument en huishoudelijke produktie, SWOKA-Onderzoeksrapport nr. 21, Den Haag, 1985.

Bekkers J. W. C. en *P. L. J. van de Donk*. Verbruikspatronen in de periode 1979-1981, Sociale Maandstatistiek CBS, nr. 11, 1983, pp. 74-82.

Diederen H. M. N. Uitgavenpatronen van huishoudens met de laagste inkomens, Sociaal-economische Maandstatistiek CBS, nr. 8, 1984, pp. 29-44.

Kasper J. D. P., D. E. Aldershoff en *A. A. A. Kuylen*. Naar een operationalisering van de konsumptieverdeling, uitgaven en huishoudelijke produktie in 1980, SWOKA-Interimrapport no. 29, Den Haag, 1985.

Krijger A., 1983. De konsumptieve gevolgen van arbeidsduurverkorting. Nederlands Economisch Instituut, Rotterdam.

Kuylen A. A. A. en *Th. M. M. Verhallen*. Canonische analyse in markt- en marketingonderzoek, Tijdschrift voor Marketing, november 1980, pp. 26-33.

Ministerie van Economische Zaken. Nota Konsument en Konsumptie, een terreinverkenning, Den Haag, 1979, m.n. pp. 9-17.

Oppedijk van Veen W. M. Konsumptiepatroon en budgetonderzoek, IVA, Tilburg, 1980.

Oppedijk van Veen W. M. en *F. J. C. M. Schelbergen*. Bestedingen en konsumptie bij dalende koopkracht, literatuuronderzoek naar de veranderingen in bestedingen en naar konsumenten-bezuinigingsgedrag als reactie op dalende koopkracht, SWOKA-Onderzoeksrapport, no. 25, Den Haag, 1984.

Sociaal en Cultureel Planbureau. Profijt van de Overheid in 1977, Den Haag, 1981.

Korrespondentieadres

Dr. J. D. P. Kasper, Rijksuniversiteit Limburg, Economische Faculteit, Postbus 616, 6200 MD, Maastricht.